

Л. Д. Сінькова, д-р філал. навук, праф., праф. каф.
беларускай філалогіі і сусветнай літаратуры БДУ

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ДАКУМЕНТАЛЬНА-МАСТАЦКАЙ ПРОЗЕ

Патрэба ў паглыбленым спасціжэнні і папулярызацыі беларускай культуры з цягам часу ўсё больш абвастраецца. Растуць і патрабаванні да літаратуры, якая можа задаволіць патрэбу ў годнай прэзентацыі нашай краіны на любым узроўні. Адным з улюбёных жанраў пісьменніка, які хоча пазнаёміць з роднай культурай замежнага чытача, традыцыйна застаецца падарожны нарыс з рысамі эсэісцкага дыскурсу ў стылістыцы.

Узорам айчынай дакументальна-мастацкай прозы, у якой прэзентуецца Беларусь, з'яўляюцца нарысы-эсэ Уладзіміра Караткевіча. Ён шмат пісаў пра культуру Радзімы: пра Вільню і Віцебск, Палессе, Тураўшчыну, Мсціслаўшчыну... Але самай слаўтай зрабілася кніга «Зямля пад белымі крыламі» (1977, першы варыянт яе друкаваўся ў 1972 г. на ўкраінскай мове ў Кіеве). Імкненне У. Караткевіча натхнёна пісаць пра Беларусь супала з пэўнай тэндэнцыяй савецкіх 1960-х гг.: пісьменнікі ў той час «знаёмілі» ўсесаюзнага і ўвогуле замежнага чытача з экзатычнымі для кагосьці нацыянальнымі культурамі. Гэта выдатна зрабілі Імант Зіеданіс у «Курземітэ», Расул Гамзатаў у кнізе «Мой Дагестан», Андрэй Бітаў ва «Уроках Арменіі» (сюды далучаецца «Грузінскі альбом», напісаны А. Бітавым крыху пазней, у 1970-я і 80-я гг.) і інш.

Сярод сучасных беларускіх пісьменнікаў гэтую традыцыю найбольш паслядоўна працягвае Л. Дранько-Майсюк. Варта згадаць некаторыя творы з яго кнігі «Тут» (1990) – пра спасціжэнне і радзімы, і замежжа: «У Тваім гарадку» (з прысвячэннем бацьку), «У Варшаве» (з прысвячэннем М. Ф. Дубянецкаму), «Паэт і вандроўныя акцёры», «На радзіме Ціля Уленшпігеля», «Вандроўка ў Татры і дзве постаці спевака», «Анёл згоды», «Адзін радок Гётэ». Неўзабаве з'явілася яго кніга «Акропаль» (1994), і ў ёй – «прозапаэтычнае» эсэ «Ратаванне Грэцыяй», а таксама аповядальная нізка «Стомленасць Парыжам». У тэкстах Л. Дранько-Майсюка нават у самых экзатычных абставінах абавязкова прысутнічаюць рэаліі беларускай культуры, прычым

якраз яны вельмі часта арганізуюць сюжэт. Напрыклад, у аповяданні-эсэ «Ратаванне Грэцыяй» у вытанчаных вобразах матэрыялізуецца пачуццё закаханасці: тут пачуццёвая экзальтацыя паядноўваецца з радасцю назіраць адно за адным, дакранацца, частаваць, размаўляць. Паэт і дзяўчына ляцяць у Грэцыю, «каб увайсці ў гэтую краіну, як у чыстую ваду...». Але тут паэт думае пра паслячарнобыльскі страх беларускай дзяўчыны кахаць, нараджаць; тут ён абавязкова шукае Парнас і згадвае нашага «вясёлага палясоўшчыка Тараса», а на беразе Карынфскага заліва, ля вечназялёных міжземнаморскіх лаўраў ён цытуе радкі Уладзіміра Дубоўкі пра «поўдзень, у лаўры спавіты...». Аналагічнай паэтыкай вызначаецца і «Стомленасць Парыжам». Тут усе фрагменты падарожжа ў Францыю знітоўвае беларускай тэмай постаць Гіёма Апалінэра – спадчынніка славутага роду Кастравіцкіх з Беларусі. Падобны характар маюць і некаторыя тэксты з новага зборніка пісьменніка – «Кнігі для спадарыні Эл» (2012): «Еўропа – дзяцінства», «Водар вільготнага травеня» (з паездкі ў Партугалію, дзе па-асабліваму шчымліва ўспамінаецца Максім Багдановіч), «Характар Арменіі» (са скразным параўнаннем беларускага і армянскага менталітэтаў). У 2000-я гг. тэму падарожжаў у творчасці Л. Дранько-Майсюка працягвае проза пра вандроўкі найперш «беларусазнаўчыя», па родных мясцінах, знаёмых, здавалася б, да драбніц. Такія эсэістычныя нарыс «Горад Боны і Давыда» (2009) – пра Давыд-Гарадок і аповесць-эсэ «У Вільні і больш нідзе» (2009–2011) – пра сляды беларускай культуры ў былой сталіцы ВКЛ, якую У. Жылка называў «крывіцкай Меккай», а Л. Дранько-Майсюк называе «местам беларускага зместу».

У «Горадзе Боны і Давыда» не выпадкова згадваецца імя Уладзіміра Караткевіча, яго нарыс-эсэ «Званы ў прадоннях азёр». Нібы аглядваючыся на настаўніка, Л. Дранько-Майсюк глядзіць у мінулае з той самай любоўю да роднага, але ўжо з іншага часу, XXI ст.; таму ў нашага сучасніка мацнейшая настальгія, большае расчараванне цывілізацыяй, а таксама і больш выразнае стаўленне да матэрыяльных і духоўных з'яў як да артэфактаў – красамоўных вынікаў чалавечай дзейнасці на працягу стагоддзяў, пачынаючы з XII ст., якім датуецца энцыклапедычныя звесткі пра ўзнікненне на Палессі Давыд-Гарадка, дзе Л. Дранько-Майсюк нарадзіўся.

Пачынаецца «Горад Боны і Давыда» раздзелам пра гісторыю паселішча. У кожным стагоддзі аўтар вылучае па некалькі яскравых

для мястэчка падзей. Яго высокі статус то мацнеў, то скасоўваўся; быццё вызначалася радаводамі славянскіх князёў, лёсамі славурых дынастый, наступствамі Крэўскай уніі і Магдэбургскага права, знаходжаннем мястэчка ў складзе розных дзяржаў, пра што захаваліся дакументы. Л. Дранько-Майсюк цытуе іх лаканічна, але і маляўніча, з уласнымі каментарыямі і гіпотэзамі, так што канфлікты гістарычных персанажаў набываюць гучанне, блізкае драматургічнаму. Так, напрыклад, вылучана юрыдычнае сутыкненне ў 1555 г. войтаў Пінска (Андрэя Рошчыны) і Давыд-Гарадка (Піліпа Грыневіча), якое каралева Бона Сфорца вырашыла на карысць давидгарадоцкіх мяшчан. Яны ж прасілі вызваліць «...вольных мешчанЪ городецкихЪ водлугЪ стародавнего обычаю от... змены гребЪцовЪ пинскихЪ...», бо «...тая река Припеть, которою до Киева с ПинЪска ездять, не идет под замокЪ и местечко нашо ГородокЪ...» Чытач бачыць прычыны і красамоўныя дэталі гэтага сутыкнення і, мажліва, радуецца большай прыхільнасці Боны Сфорца да землякоў пісьменніка – няхай сабе і «таму, што ў Давыд-Гарадку нарадзіўся яе каханак – мастак Навоша».

З гісторыяй у нарысе выдатна спалучаецца геаграфія, з тапонімамі – гідронімы, з этнаграфіяй – дэмаграфія. Але мы не маем тут на ўвазе ўласна навуковага значэння пералічаных паняццяў. Л. Дранько-Майсюк прапануе нам менавіта мастацкае народазнаўства, або, іншымі словамі, эстэтычнае мадэляванне народазнаўчага матэрыялу [1, с. 4]. Таму этнаграфізм, заяўлены ў назвах раздзелаў твора, вельмі моцна звязаны з аўтабіяграфічным пачаткам. З «этнаграфічнага лексікону» аўтар выбраў наступныя з'явы: «Весняніцтва. Гандаль», «Цікеткі», «Лодка», «Вера», «Гарадчук і гарадчанка», «Конікі».

Кантэкст для эсэістычнага развіцця тэмы задаецца вельмі грунтоўны. Напрыклад, перш чым засяродзіцца на гандлі як імператыве, ладзе жыцця землякоў, аўтар падае неабходную згадку з мінулага: «З часу панавання Аляксандра Ягелона гарадчукі карысталіся правам бяспошліннага гандлю. На мяжы 15 і 16 стагоддзяў Давыд-Гарадок уваходзіў у вобласць так званага пінскага гандлю, на шляхах якога стаялі мытныя каморы ў Чарнобылі, Мазыры, Тураве, Дубровіцы, Луцку, Чартарыйску, Берасці, Слоніме і ў самім Пінску. У 1529 годзе і ў Давыд-Гарадку паставілі камору...»

Гандаль для палешукоў быў заняткам спрадвечным, падкрэслівае пісьменнік, звязаным з праходжаннем міжнародных гандлёвых шляхоў па рэках гарадзецкага наваколля. Таму «гэтае рухавае паняцце гандаль» нават сакралізавалася. Чытач даведваецца, што, плывучы вялікімі і меншымі рэчкамі, самавітыя гарадчукі гандлявалі самымі рознымі таварамі: ад вэнджанага мяса і сухіх сліў да кавальскіх, бандарных і шавецкіх вырабаў; што сярод іх былі майстры і лёды (марожанае для продажу ў Варшаве) гатаваць, і рабіць выдатныя фатаграфіі... Найбольш засяроджваецца аўтар на «весняніцтве» – «вытворчасці» і гандлі кветкавым насеннем. Гэты занятак, сувымерны з земляробчай працай на працягу гадовага календарнага цыкла, Л. Дранько-Майсюк апісвае дэталёва, з тымі пачуццямі, што нагадваюць пафас Я. Коласа ў яго стаўленні да паэтызацыі штодзённага побыту беларусаў, бо якраз гэты побыт у многім вызначае характар. «Весняніцтва канчаткова перарабіла гарадчукоў з людзей хатніх у людзей дарожных і навечна пасяліла ў душы трывожнае шанаванне дарогі. <...> ...Дарога з геаграфічнай меры пераходзіла ў міфалагічную, набывала рысы паганскага бажка, якому, каб уласкавіць яго, трэба ж было паказаць сваю пакору і страх... Весняніцтва гнала ляноту, вучыла аскетызму, умацоўвала цярдлівасць, змушала да вандроўнага жыцця, рабіла думкі рухавымі, а вочы быстрымі, абуджала кемлівасць і спрыт, настройвала на знаходлівасць, а часам схіляла і да надзеі на выпадковы поспех... Выезд на вясну залежаў і ад зорак...» Гонар за землякоў гучыць таксама ў раскрыцці тых прафесійных сакрэтаў, без якіх немагчыма выштукаваць лодку. А лодка для гарадчан – сапраўдная «мадэль свету». Яна робіцца з сямі дошак, па магчымасці за сем дзён, і патрабуе ад чалавека паважлівага стаўлення да сябе. Яна – «другая хата, хата на вадзе», і яна зноў вяртае апавядальніка да разваг пра «вялікую прастору марудных, а вясною бурлівых рэк», ва ўсёй красе пазначаных на старых геаграфічных картах.

Найбольш этнаграфічных звестак змешчана ў трох апошніх раздзелах твора, дзе абмалёўваецца нацыянальны характар з акцэнтам на рэгіянальных рысах у рэлігійнай і фальклорнай абраднасці, у самой культуры паводзін гарадчукоў. Згадваючы пра яцвягаў і карыстаючыся адпаведным дыялектам беларускай мовы, Л. Дранько-Майсюк чуйна захоўвае натуральнасць як аднаго, так і другога дыскурсу ў аўтарскім маўленні. Гэта дае падставы згадаць мележаўскую традыцыю ў адлюстраванні Палесся (на фоне фронды

часткі маладых пісьменнікаў канца 1980-х гг., ураджэнцаў Палесся, якія без трывалага поспеху паспрабавалі стварыць яцвяжскую літаратуру на яцвяжскай мове, і гэта былі творцы з пакалення Л. Дранько-Майсюка). Пра стаўленне Л. Дранько-Майсюка да «палескай» мовы чытаем у апавяданні-эсэ «Анёл згоды» (першым яго творы пра Давыд-Гарадок): «Два гады я не чуў гэтую мову, калі служыў у войску. Вярнуўшыся, я да ўсяго быў гатовы – да слёз, да неверагодных пытанняў, нават да неразумення. Але я не падрыхтаваўся да самага простага – спакойна, без узрушэння, якое ў гэтым выпадку вельмі блізкае да экзальтацыі, пачуць першыя словы, нават першыя гукі матчынай гаворкі...»

Такім чынам, працягваючы традыцыю У. Караткевіча, Л. Дранько-Майсюк паслядоўна прэзентуе ў сваёй творчасці беларускую нацыянальную культуру на самых розных узроўнях: ад этнаграфічнага да індывідуальна-эстэцкага, імкнучыся змясціць сваё ў іншакультурны кантэкст, каб параўнанні, кантрасты ярчэй высвечвалі той духоўны дар, які, па словах М. Багдановіча, беларусы аддаюць свету.

---

1. Бароўка, В. Ю. Мастацкае народазнаўства ў беларускай літаратуры ХХ стагоддзя (на матэрыяле прозы) / В. Ю. Бароўка. – Віцебск : УА «ВДУ імя П. М. Машэрава, 2009. – 211 с.

2. Дранько-Майсюк, Л. Акропаль : Паэзія. Эсэ / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Мастац. літ., 1994. – 190 с.

3. Дранько-Майсюк, Л. Горад Боны і Давыда / Л. Дранько-Майсюк // Дзеяслоў. – 2009. – № 38. – С. 54–88.

4. Дранько-Майсюк, Л. Кніга для спадарыні Эл : проза, вершы. П'еса / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Кнігазбор, 2012. – 200 с. – (Бібліятэка Саюза беларускіх пісьменнікаў «Кнігарня пісьменніка»; вып. 27.)

5. Дранько-Майсюк, Л. Тут : вершы, паэмы, эсэ / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Мастац. літ., 1990. – 214 с.

6. Дранько-Майсюк, Л. У Вільні і больш нідзе / Л. Дранько-Майсюк // Дзеяслоў. – 2009. – № 4. – С. 5–25; 2010. – № 4. – С. 110–124; 2011. – № 3. – С. 5–33; 2011. – № 4. – С. 67–96.